

Ковальов Юрій Юрійович,

докторант Національного наукового центру «Інститут судових експертиз імені Заслуженого професора М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України, кандидат юридичних наук

ІНЖЕНЕРНО-ЕКОЛОГІЧНА ЕКСПЕРТИЗА ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ КОНТРАБАНДИ: ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПРИЗНАЧЕННЯ

Під час переміщення на митну територію України предметів, вилучених із цивільного обігу або обмежених у ньому, відбувається посягання не тільки на господарські суспільні відносини, а і на суспільні відносини у сферах охорони здоров'я, громадської та екологічної безпеки. Іншими словами, таке посягання на зазначені відносини є вторинним, похідним від початкового порушення, пов'язаного з незаконним обігом цих предметів [1, с. 42]. Тому погоджуємося, що криміналізація контрабанди необроблених лісоматеріалів (ст. 201-1 КК України) покликаний захистити економічні та екологічні інтереси держави в правовий спосіб [1, с. 66–77].

Механізм окресленого кримінального правопорушення, здебільшого, пов'язаний із завданням шкоди довікллю. Згідно з положеннями кримінального процесуального законодавства вирішення цього питання обов'язково потребує залучення експерта для проведення судової експертизи (п. 6 ч. 2 ст. 242 КПК України) [2].

Згідно з чинним законодавством України, судова експертиза є процесуальною дією, що ґрунтується на спеціальних знаннях, застосованих для дослідження об'єктів, явищ і процесів із метою отримання висновку, який має статус джерела доказу. Інженерно-екологічна експертиза, займаючи окреме місце серед інших судових експертиз, має на меті не лише констатувати факт забруднення чи пошкодження природного середовища, а й встановити обсяг спричиненої шкоди, ідентифікувати джерело екологічного впливу тощо [3].

Попри значну нормативну базу, що регламентує порядок її призначення і проведення (Закони України «Про охорону навколишнього природного середовища», «Про екологічну експертизу», Інструкція про призначення та проведення судових

експертиз № 53/5), на практиці доволі часто виникає низка проблемних питань, що ускладнюють розслідування екозлочинів.

Однією з ключових проблем є визначення підстав для призначення інженерно-екологічної експертизи. Законодавство передбачає, що експертиза призначається тоді, коли з'ясування певних обставин неможливе без спеціальних екологічних знань. Однак у реальних слідчих ситуаціях нерідко сторона обвинувачення та суд потребують експертних висновків ще на початкових етапах розслідування – для формування типових слідчих версій, ідентифікації небезпечних об'єктів чи джерел забруднення, планування першочергових слідчих (розшукових) і інших процесуальних заходів. Відсутність чітко визначених критеріїв потреби в експертизі створює підґрунтя для непослідовної практики її призначення, що, у свою чергу, може призвести до втрати доказової інформації або неможливості її отримання у майбутньому.

Окрему дискусію викликає питання взаємодії слідчого з експертом і спеціалістами природничих наук. Екологічні правопорушення часто не можуть бути досліджені без залучення гідрологів, хіміків, агрономів, біологів, проте чинний КПК України не містить узгодженого механізму комплексної експертизи, внаслідок чого можуть виникати труднощі з формулюванням узагальненого висновку, коли результати різних досліджень суперечать одне одному.

Розслідування контрабанди лісоматеріалів належить до тих категорій кримінальних проваджень, у яких екологічний компонент має прихований, але надзвичайно важливий характер. Незаконне переміщення деревини через митний кордон майже завжди супроводжується первинним правопорушенням у вигляді незаконної порубки, що завдає шкоди лісовим ресурсам, екосистемам і довкіллю загалом. Відповідно, призначення інженерно-екологічної експертизи стає необхідною умовою для встановлення обставин походження деревини, визначення заподіяної шкоди та доведення еколого-правового змісту посягання. Проте саме на цьому етапі виникає низка складнощів, які істотно ускладнюють роботу слідчого.

Фундаментальною проблемою є визначення підстав і предмета експертного дослідження. Часто слідчий не має достовірної інформації про те, де саме була проведена незаконна порубка, у якому обсязі вона здійснена та які природні умови

могли вплинути на властивості деревини. Оскільки вилучені лісоматеріали вже перебувають поза місцем їх походження, відсутність даних про ділянку вирубки створює ризик формулювання нечітких, надмірно загальних або навіть некоректних питань до експерта. У таких випадках експерт не може надати повноцінних висновків, що знижує доказове значення експертизи.

Не менш складним є питання ідентифікації походження деревини. Експерту потрібно визначити, чи походять матеріали з конкретної лісової ділянки, чи мають вони ознаки незаконного вирубування, чи відповідає порода, сорт і якість деревини даним, зазначеним у супровідних документах. Проте властивості деревини вкрай варіативні: одна й та сама порода може мати різні фізико-хімічні характеристики залежно від ґрунту, клімату, рівня вологості, рельєфу та інших чинників. Це робить задачу прив'язки вилученої деревини до конкретної місцевості методологічно складною, а іноді й практично неможливою.

Великим викликом є й брак вихідних даних, необхідних для проведення експертизи. Щоб експерт міг працювати, слідчий повинен надати кадастрові карти, інформацію про лісгосподарські заходи, акти інвентаризації, результати огляду місця незаконної порубки, проби ґрунту та залишків дерев. На практиці ж нерідко трапляється приховування інформації з боку посадових осіб лісових господарств, умисне знищення слідів порубки, а інколи відбувається повна зміна вигляду ділянки до моменту проведення огляду. Усі ці чинники істотно обмежують можливості судового експерта у вирішенні покладених на нього завдань, і зменшують наукову достовірність його висновку.

Суттєві труднощі виникають і при визначенні екологічної шкоди. Чинні методики розрахунку збитків часто орієнтовані на прямі втрати деревини, але недостатньо враховують вторинні екосистемні наслідки, такі як порушення біорізноманіття, деградація ґрунтів, зміна водного балансу чи ризику ерозії. У період воєнного стану ці проблеми посилюються, адже частина лісових масивів зазнала додаткового антропогенного та техногенного впливу, що ускладнює ізоляцію наслідків саме від незаконної діяльності правопорушників.

Окрім того, інженерно-екологічні експертизи проводяться обмеженою кількістю установ, і навантаження на них значно зросло останнім часом. Це призводить до тривалих строків проведення експертизи та ризику її формального характеру. У

свою чергу, сторона захисту активно використовує можливі недоліки у формулюванні питань або порушення методики відбору зразків для оскарження експертних висновків, що може взагалі поставити під сумнів достовірність доказів.

Таким чином, призначення інженерно-екологічної експертизи в кримінальних провадженнях щодо контрабанди лісоматеріалів є багаторівневим і проблемним процесом, що вимагає високої професійності та взаємодії між слідчим, оперативними службами, екологами та експертними установами. Ефективність її проведення значною мірою залежить від раннього встановлення місця незаконної порубки, належної фіксації слідів правопорушення та правильного формулювання питань до експерта. Наявні проблеми вимагають подальшого удосконалення законодавчого регулювання, розроблення методик оцінки шкоди в умовах збройного конфлікту, розширення експертних можливостей та посилення екологічного контролю. В умовах екологічної кризи та триваючої агресії проти України розвиток судово-екологічної експертизи є не лише науковим завданням, а й елементом державної безпеки. Без подолання цих складностей судова інженерно-екологічна експертиза не зможе забезпечити виконання своєї ключової функції – повного і науково обґрунтованого вирішення тактичних завдань, що потребують застосування спеціальних знань.

Список використаних джерел

1. Бабіков Д.В. Кримінальна відповідальність за незаконне переміщення предметів через митний кордон України : дис. ... д-ра філософії : 081 Право. Кропивницький, 2023. 249 с.

2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI (зі змін та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 17.11.2025).

3. Інженерно-екологічна (екологічна) експертиза. Київський науково-дослідний інститут судових експертиз Міністерства юстиції України. URL: <https://kndise.gov.ua/expertise/environmental-engineering-environmental-examination> (дата звернення: 17.11.2025).